

*Милован Суботић*  
МИГРАЦИЈЕ И ЕКСТРЕМИЗАМ

Др Милован Суботић, потпуковник  
МИГРАЦИЈЕ И ЕКСТРЕМИЗАМ  
Прво издање

Рецензенти:

Проф. др Љубиша Деспотовић  
Проф. др Станислав Стојановић  
Доц. др Владимир Ајзенхамер

Издавач  
МЕДИЈА ЦЕНТАР „ОДБРАНА”

Библиотека „Војна књига”  
Књига бр. 2287  
Едиција Фокус

Директор  
Биљана Пашић, потпуковник

Начелник одељења за издавачку  
делатност „Војна књига”  
Горан Јањић, дипл. инж.

Уредник  
Мр Снежана Ђокић

Главни графички уредник  
Горан Јањић, дипл. инж.

Дизајн и прелом  
Оливера Синадиновић

Језички редактор  
Ања Глишовић

Тираж 150 примерака

Штампа  
Војна штампарија, Београд

Copyright © Медија центар „Одбрана”, 2022.

ISBN 978-86-335-0662-5

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ

Институт за стратегијска истраживања

др Милован Суботић

# МИГРАЦИЈЕ И ЕКСТРЕМИЗАМ

Београд, 2022.



# САДРЖАЈ

|                                                                              |           |
|------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| Реч аутора .....                                                             | 9         |
| НА ПОЧЕТКУ .....                                                             | 11        |
| <b>1. КОНФЛИКТНОСТ И МИГРАЦИЈЕ:</b>                                          |           |
| <b>ОД ИСТОРИЈЕ ДО ТЕОРИЈЕ .....</b>                                          | <b>15</b> |
| Кратка историја сеоба .....                                                  | 15        |
| Теоријски приступи у проучавању миграција .....                              | 28        |
| Теорија класичне економије .....                                             | 29        |
| Теорија мреже миграната .....                                                | 31        |
| Теорија о преласку државних граница .....                                    | 33        |
| Теорија иновација .....                                                      | 33        |
| Теорија преферирања миграција .....                                          | 34        |
| Теорија одбијања и привлачења .....                                          | 34        |
| Теорија друштвене организације .....                                         | 35        |
| Теорија друштвеног развоја .....                                             | 36        |
| Теорија сукоба .....                                                         | 37        |
| Психоаналитичка теорија миграција .....                                      | 38        |
| Теорија удаљености .....                                                     | 40        |
| Култура и миграције (конфликтност према другом<br>– клица екстремизма) ..... | 44        |
| Различно и(ли) страно .....                                                  | 45        |
| О јединствима различитости – између нетрпељивости<br>и толерантности .....   | 52        |
| Еволутивни пут дисквалификације другог:<br>од расизма до културализма .....  | 61        |
| Дисквалификација другог у психо(пато)лошком контексту .....                  | 67        |
| Миграције – између нужде и силе,                                             |           |

|                                                                                         |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| између статике и динамике .....                                                         | 78         |
| Основне разлике у гледању на феномен миграција .....                                    | 96         |
| Партикуларистички приступ .....                                                         | 97         |
| Универзалистички приступ .....                                                          | 104        |
| <b>2. НА ИЗВОРУ .....</b>                                                               | <b>113</b> |
| Исламизам: између политике и религије .....                                             | 114        |
| Развој исламистичког покрета .....                                                      | 121        |
| Милитантни исламизам .....                                                              | 126        |
| Хезболах .....                                                                          | 128        |
| Хамас .....                                                                             | 130        |
| Ал Каида .....                                                                          | 134        |
| „Арапско пролеће”: јесен секуларизма и успон „Исламске државе” .....                    | 139        |
| Исламска држава .....                                                                   | 146        |
| Крах Исламске државе 2017. ....                                                         | 150        |
| Исламска држава данас .....                                                             | 151        |
| Милитантни исламизам и остали покретачи миграција ка Европи .....                       | 153        |
| Узроци мигрантског таласа: неуспела транзиција у „Арапском пролећу” .....               | 154        |
| Сирија као извориште миграција .....                                                    | 158        |
| Либија: извор и чвориште миграторних токова .....                                       | 160        |
| <b>3. НА ТОКУ .....</b>                                                                 | <b>165</b> |
| Границе – место сусрета и(ли) место конфликта? .....                                    | 165        |
| Зидови .....                                                                            | 173        |
| Мигрантски путеви ка Европи .....                                                       | 180        |
| Централномедитеранска рута .....                                                        | 181        |
| Западномедитеранска рута .....                                                          | 185        |
| Источномедитеранска рута .....                                                          | 189        |
| Турско-грчка граница 2020: ескалација кризе .....                                       | 193        |
| Западнобалканска рута .....                                                             | 197        |
| Најновији пресек стања на западнобалканској рути на примерима БиХ и Србије .....        | 203        |
| <b>4. НА УШЋУ .....</b>                                                                 | <b>211</b> |
| Популизам и миграције .....                                                             | 211        |
| Популизам данашњице .....                                                               | 214        |
| Неки од покушаја дефинисања појма .....                                                 | 219        |
| Концепт „народ против елита” и неки од главних елемената популистичког репертоара ..... | 223        |

|                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Демографске, економске и културне трансформације<br>као плодно тле протекционистичког популизма ..... | 230 |
| Популизам на примеру мигрантске кризе .....                                                           | 234 |
| Либерални и рестриктивни приступ „дочеку” миграната у Европи .....                                    | 250 |
| Немачка као пример либералног приступа мигрантској кризи .....                                        | 251 |
| Другачија Немачка .....                                                                               | 261 |
| Мађарска као пример рестриктивног приступа мигрантској кризи .....                                    | 271 |
| Кључне разлике између ових приступа .....                                                             | 282 |
| На крају пута: исламизација Европе – мит или стварност .....                                          | 284 |
| <br><b>УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: ШТА САЊАМО, А ШТА НАМ СЕ ДОГАЂА?</b> .....                                    | 291 |
| Шта сањамо? .....                                                                                     | 291 |
| Шта нам се догађа? .....                                                                              | 294 |
| <br><b>ЛИТЕРАТУРА</b> .....                                                                           | 299 |



*Нишѣа иза мене, све је ѿреда мноу, као шѣо је увек на ѿуѣу.*

Џек Керуак

## РЕЧ АУТОРА

Од половине друге декаде новог века, када се Европа суочила са жестокиим миграторним таласом, странице и странице су написане о овој теми – теми динамике нових људских сеоба и судбина на њиховој одисеји ка неком бољем животу. Тема је била инспиративна, па су се многи бавили феноменом који је условио померање становништва великих размера. Други су се, махом из земаља на мигрантским рутама, више бавили питањима бројних мигрантских путева ка обећаном животу у земљама крајњег одредишта и последицама на друштва мигрантског транзита, док су се трећи, углавном поштоваоци либерално-корпоративистичког погледа на свет, фокусирали на опасност која се са реком миграната надвијала над Европом – опасности од доласка милитантних исламиста на европско тло и претње устаљеним „европским вредностима”.

Приступи проблему су, такође, били дисперзивни, али са претежно јаким матичним детерминативима. Политиколози су анализирали политичке процесе који су погодовали ескалацији кризе, демографи су се бавили популационом статистиком, економисти показатељима који (не) иду у прилог доласку новопридошлих, антрополози сличностима и разликама људских живота и култура на месту њиховог сусрета, а социјални психолози друштвеним понашањем људи у мигрантским групама и прихватним центрима. Социолози су проучавали друштвене законитости које су људе терале на пут и оне које су их чекале на одредишту, правници легислативу која прати овај феномен, а историчари су на искуствима бројних сеоба кроз историју покушавали да дају аналогију са савременим дешавањима. Дакле, као по оној народној – „Сви људи знају

све, а један човек не зна ништа”. Управо, ова максима је определила и приступ проблему. Иако је пред вама рукопис примарно вођен постулатима политичке теорије, у покушајима објашњења овог вишедимензионалног феномена приметите партиципацију различитих друштвених наука. Идеја да се овај мигрантски пут, прожет укрштањима различитих интереса глобалних „играча” данашњице и судбина људи и земаља који су само колатерална штета наведеног, алегоријски назове реком, била је посве природна, а њен ток „од извора до ушћа” некако се сам наметнуо.<sup>1</sup>

На овим страницама желим да се захвалим рецензентима Љубиши Деспотовићу, Станиславу Стојановићу, Владимиру Ајзенхамеру и уредници рукописа Снежани Ђокић на стрпљењу, посвећености и сугестијама без којих ова књига не би била оваква каква јесте. Захвалност дугујем и колегама Ивану Димитријевићу, Милошу Миленковићу и Дарку Гавриловићу на дугим и крајње вредним академским разговорима који су идејно уткани у странице ове књиге. Најзад, посебно се захваљујем мојим трима укућанкама које су имале бескрајно разумевање за моја физичка и ментална одсуствовања у периодима обележеним најинтензивнијим радом на овом рукопису.

*Милован Субојић*  
*У Београду, 2021.*

---

<sup>1</sup> За речни ток као метафору определио сам се због невероватне аналогије са реком људи која тече ка Европи. Као што се речни ток који праве Пива и Тара (на извору) у даљем току зове Дрина, а на ушћу Сава, тако и они из ове својеврсне „реке људи” мењају имена: на извору су имигранти, на току су мигранти, а на ушћу имигранти.

Не шече њо река, већ вода. Не йролази време, неіо ми.  
Иво Андрић

## НА ПОЧЕТКУ

Измештање људи и народа широм планете одувек је део историје човечанства. Некад добровољно, а некад присилно, често због економских невоља, а који пут из политичких разлога, каткад бежећи од ратова, а понекад учествујући у њима, појединци и групе напуштали су своја станишта тражећи срећу и безбедно место у новом географском, друштвеном и културном окружењу.

Савремени антрополози говоре да је историја идентитета представљала след сеоба, случајности и прилагођавања. Један од њих, француски научник Мишел Ажије (Michel Agier), творац синтагме „нови космополитизам”, чак тврди да ниједно људско биће никада није било аутохтоно, да су границе одувек биле нестабилне, те да су се „изнова успостављале и доводиле у питање.”<sup>2</sup> А границе нису само зидови, мноштво је граница. Тако разликујемо границе места (овде и тамо), времена (пре и после, некад и сад) и границе друштвеног света (свега што успева да постоји у друштвеном смислу и „разграничава” оно што му је иманентно од оног другачијег – различитог). Иако су то у свом примамљивом наративу идеолози глобализације често истицали, глобализација (онаква какву живимо, а не она измаштана) није укинула границе. Она их је само преображавала, премештала, раздвајала једне од других. Она их је умножила.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> М. Аџије, *Nove seobe naroda, novi kosmopolitizam*, XX vek, Beograd, 2019.

<sup>3</sup> Чињеница је да живимо у свету у којем постоји никад већи број физичких граничних баријера – зидова, о чему ће детаљније бити речи у поглављу „Границе”, део „Зидови”.

Такође, иако најављивана као кључни трансмисиони и повезујући „апарат”, глобализација није умањила лепезу људских разлика (културних, етничких, верских – општеидентитетских). Фреквентност људи и људских заједница условила је и потенцирање на разликама које неки воле да представе већим него икада, а неки различитим и неуклопивим световима и цивилизацијама пред којима су могући само конфликти и сукоби.

На примеру односа некадашње колонијалне силе и њене дугогодишње колоније, коју је сместио у касни 9. век, Харари (Yuval Noah Harari) је сјајно поентирао када је рекао: „Разлика између аглосаксонске Енглеске и индијског царства Пала била је много већа него што је разлика између данашње Индије и Британије, али у време краља Алфреда Великог British Airways није нудио директне летове између Делхија и Лондона.”<sup>4</sup> Све динамичнији преласци граница у потрази за послом, безбедношћу и бољом будућношћу, као и потреба да се са странцима срећемо, прихватамо или их одбацујемо „напреже наше политичке системе и националне идентитете исковане у доба много мање покретљивости”.<sup>5</sup>

Миграције и конфликтност одувек су ишле под руку, сеобе су стварале деобе, које су у новијем времену превасходно обележене различитим културним (неки би рекли и цивилизацијским) контекстом. Култура, са низом својих особености, верни је пратилац миграторних токова и истовремено њен детерминатив. Културе које су долазиле од неког другог (стране културе) прихватане су или одбациване у зависности од критеријума (система вредности) према којима су процењиване. Ризик да се општеважећим проглашавају оне вредности на које су „прогласитељи” навикли је становиште које је било својствено идеолозима колонизације, који су вођени идејом „просветљења других” сматрали да цео свет треба да ужива у благодетима својственим њиховом друштву. На примеру односа западних земаља, превасходно САД и водећих земаља ЕУ према земљама муслиманског света, можемо препознати јасну инерцију из тог времена.

„Извозници демократије” наишли су на „тржиште” где је у овом тренутку немогуће „продати” овај „артикал”. Особени секуларизам

4 Juval Noa Harari, *21 лекција за 21. век*, Laguna, Beograd, str. 184.

5 *Исјо*.

у исламском свету, оличен у апсолутистичким монархијама секуларног типа и социјалистичким земљама јаког националног наратива, распао се са покушајем увоза демократије у овај део света. „Арапско пролеће” је продукт жеље народа за променама и интервенционизма који је, по принципу „дан пре избора је тиранија, а дан после избора демократија”, само распламсао сукобе и редом доводио исламисте на власт. Овај део ће посебно бити елабориран у глави I – „На извору”. Кад је „демократски исламизам” у условима општег пада регионалне економије одлазио „све више десно” и задобијао све доминантнију милитантну форму, за преиспитивање донетих одлука је било касно. Зло у виду „Исламске државе” је рођено, конфликти и ратови су запалили регион, а река миграната кренула је својим током (глава II) према слабим европским границама доносећи низ невоља, како себи, тако и „друштвима тока” већ оптерећеним својим невољама (од економских до оних који представљају наслеђе ратова деведесетих: пример западнобалканске руте). Ова мигрантска бујица трансконтиненталног карактера покренула је многа нова питања и оживела она стара, која су пређу чекала без одговора.

Важна карактеристика ових миграција је да се веома мало њих дешава у облику „освајања” или насељавања тобоже незаузетих граничних територија. Једна од чињеница везаних за глобално стање јесте мањак слободне територије погодне за становање, да би се на њој изградила нова људска насеља, као и то да је и сва таква имајућа територија укључена у прецизно одређене границе неке од суверених држава, која учествује у глобалном политичком систему и која је позната као насељена, или како то с правом примећује Бејер (Peter Beyrer) „она је легитимно заузета и њоме се већ влада”.<sup>6</sup>

Савремене миграције доносе проблеме који се дешавају у добро познатом интересу чије је главно обележје каузалност, према којој мигранти морају да се суоче са ситуацијом прилагођавања „друштву домаћину” (поглавље IV – „На ушћу”), а које, са своје стране, мора да се прилагоди њима. Дobar део савремене литературе из ове области бави се различитим проблемима који се јављају док се

---

6 П. Бејер, „Религија и глобализација”, *Теме* 4/2010, Ниш 2010, (1295–1316), стр. 1299.

емигранти прилагођавају новом окружењу. Ова питања тичу се могућности маргинализације у новом друштву, личног и културног идентитета, разлика између прве генерације емиграната и њихове деце рођене у новим друштвима, односа између емигрантских заједница и заједница у земљама порекла, те успостављања веза између истих културних група у дијаспори на различитим локацијама.<sup>7</sup> Док обично нису суочени са истим проблемима, новопридошлице често постављају изазов самоодређењу домаћина и захтевају учешће у изворима моћи у оквиру тог друштва.<sup>8</sup>

Међутим, другу страну једначине чини начин на који реагују домаћини ових имиграната. Европски национално-популистички дискурси искористили су прилику да све чешће истичу претњу од исламизације Старог континента, а чињеница да су многи од азијаната били муслимани чинила је слику „муслиманске инвазије” још делотворнијом. Оно што је такође ишло на руку десним популистима, били су и терористички напади на европском тлу, који су коинцидирали са мигрантским таласом. Десни популизам, на наративима антиусељеничке политике, постао је и део изборних слогана политичких партија од којих су неке постале и део извршне власти. Однос официјелних влада европских земаља према феномену потоњих миграција је стога анализиран на примерима Немачке (као универзалистичког/либералног модела – модела контролисано отворених граница) и Мађарске (као експонента партикуларистичког/рестриктивног приступа проблему – приступа затворених граница).

Анализа феномена на компликованом мигрантском току од „извора” до „ушћа”, са непрестаним упливом агенаса конфликтности и деструкције, завршава се закључним поглављем „Шта сањамо, а шта нам се догађа”, који ће искристалисати два могућа сценарија будућности феномена. Првом се надамо, други живимо.

7 Више у: Castles, S., *Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen*, London, 2000, као и Friedman, J., Randeria, S., *Worlds on the Move: Globalisation, Migration and Cultural Security*, London: I. B. Tauris, 2004.

8 О предвидивим и непредвидивим начинима понашања домаћина према досељеницима, видети: Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, Stanford, CA: Stanford University Press, 1990, као и: Ulf Hannerz, *Transnational Connections: Culture, People, Places*, London: Routledge, 1996.